

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ

Семко М.І.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Досліджено основи базового змісту навчання. Висвітлено проблему інтеграції мистецтв як необхідну частину навчально-виховного процесу з урахуванням сучасних реалій та вимог освітніх стандартів. Окреслено існуючу спільність між окремими видами художньої творчості. Визначено образно-символічну природу походження мистецтв. Обґрунтовано реалізацію інтеграції предметів мистецтв в навчально-виховному процесі як альтернативну систему навчання та виховання творчої особистості, розвитку її творчих здібностей.

Ключові слова: базовий зміст навчання, інтегрований підхід, предмети художньо-естетичного циклу.

Постановка проблеми. У базовому змісті освіти відбуваються докорінні зміни, зумовлені впровадженням провідного принципу розвитку сучасної школи – гуманізації, що потребує вивчення учнями інтегративного комплексу знань стосовно себе, природи, мистецтва, а звідси й пізнання себе як суб'єкта життєдіяльності.

Базове навчання передбачає засвоєння системи відносин людини зі світом на основі розуміння підсистем: «людина-природа», «людина-людина», «людина-культура», «людина-мистецтво» тощо. Будь-яка з названих систем є сферою самовизначення учня на основі самопізнання. Такий підхід до сутності і структури пізнання є принципово новим порівняно із традиційною структурою предметного змісту – наукознанням. Тому принцип інтеграції є необхідним і важливим у формуванні стратегії оновлення змісту освіти, організації навчально-виховного процесу на засадах особистісно орієнтованого навчання й виховання [2].

Відомо, що поряд із набуттям знань важливим чинником розвитку учнів є чуттєві форми осягнення дійсності. Вони спонукають до особистісного переживання явищ навколишнього світу і тим допомагають усвідомити його розмаїття. Такі форми пізнання властиві мистецтву, що набуває все більшого значення як своєрідний регулятивний інструмент впливу на становлення маленької людини. Саме з мистецтвом пов'язані перспективи гуманізації освіти, ствердження нових ідеалів розвитку духовної культури суб'єкта навчання, реалізація принципів діалогічності у педагогічному процесі, орієнтація його на творчий характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В галузі мистецької освіти проблема сприйняття мистецтва знайшла своє відображення у працях науковців. Так, ідеї цілісного пізнання мистецтва простежуються в дослідженнях психології художнього сприйняття (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонт'єв); теорії формування художньої культури (Е. Абдуллін, О. Рудницька, Г. Падалка, О. Щолокова).

Необхідність інтеграції мистецьких дисциплін у процесі художнього навчання зумовлена цілісним характером художньо-пізнавальної діяльності суб'єктів мистецької освіти. Цільова установка на формування інтегративних мистецьких знань передбачає орієнтацію на взаємодію і взаємопроникнення знань різних художніх структур в єдиному естетичному середовищі, синтез знаково-символічних елементів художньої мови різних видів мистецтва в процесі їх сприймання і переживання.

У науково-методичній літературі проблема інтеграції розглядається в різних аспектах, а саме: акцентується значний педагогічно-виховний потенціал інтеграції мистецтв (Ю. Фохт-Бабушкін, О. Рудницька); досліджуються питання взаємодії різних видів мистецтва у педагогічному процесі (Л. Ващенко, Л. Масол, О. Мелік-Пашаєв); розкриваються шляхи впровадження інтегративних процесів у систему викладання окремих мистецьких дисциплін (Г. Падалка, М. Бонфельд); класифікуються рівні інтегративних зв'язків між предметами художнього циклу (Г. Шевченко).

Мета статті. Метою даного дослідження є висвітлення проблеми інтеграції мистецтв як необхідної частини навчально-виховного процесу з урахуванням сучасних реалій та вимог освітніх стандартів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Та незважаючи на все вищезазначене, проблема інтеграції мистецтв та її використання в навчально-виховному процесі є актуальною проблемою сьогодення, що пов'язано з нещодавнім переходом на нову структуру навчання та постійною зміною психології дитини паралельно зі зміною соціального середовища.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою підвищення ефективності викладання мистецтв є врахування існуючої спільності між окремими видами художньої творчості, яка визначається образно-символічною природою походження, прийомами і законами побудови творів, подібністю соціальних функцій і завдань. Саме на

цій основі проводяться пошуки доцільних шляхів інтеграції знань, формування різнобічних художніх інтересів учнів, а відтак досягнення певної «універсальності» їх освіти. Адже можливості мистецтв збагачувати духовні сили особистості, вчити переживання глибокої єдності з усім світом і людством у цілому значно посилюється за умови осягнення багатоманітності та глибинного взаємозв'язку духовних цінностей [1].

Означена позиція ніякою мірою не заперечує предметного викладання традиційних для школи видів мистецтва і не претендує на пріоритетне значення. Предметний зміст навчання був і залишається необхідним для глибокого розуміння специфічних властивостей кожного з мистецтв та відповідних йому засобів художньої виразності. Втім, поза використанням інтегративних зв'язків неможливо узагальнити різнопредметні елементи художньої інформації, взаємопов'язати та систематизувати їх.

Не викликає сумніву, що вивчення окремого мистецтва має відбуватися у комплексі суміжних естетичних, мистецтвознавчих, культурологічних знань, які є необхідними для формування уявлень про його функціонування у загальній художній культурі суспільства. Нехтування цього, ізольований підхід до розгляду мистецтв як замкнених галузей нерідко призводить до обмеженості художнього мислення, вузькості образно-асоціативних уявлень, нерозуміння стилевих особливостей творів, нездатності естетично оцінити їх. Тому зміст предметного навчання слід розглядати в інтегративному контексті – як спорідненість різних елементів розкриття багатогранності навколишнього світу, відображення реальності розмаїтою «мовою» ліній, барв, звуків, які дитина сприймає за допомогою зору, слуху та інших органів чуття. Тенденції інтеграції ніякою мірою не розмивають видову і жанрову специфіку мистецтв, а навпаки, збагачують розуміння кожного з них, оскільки, з одного боку, виявляють взаємовплив окремих видів художньої творчості, а з іншого – стверджують їх суверенне існування та самостійний статус.

Ознайомлення з мистецтвами у навчальному процесі має включати три аспекти:

- предметне вивчення образотворчого і музичного мистецтва (інтеграція відсутня);
- комплексне вивчення мистецтв з використанням їх взаємодії, тобто демонстрація близьких за настроєм, стилем або жанром творів музики і живопису з метою посилення емоційного впливу на учнів (окремі інтегративні уроки за умови синхронної побудови навчальних програм з музики та образотворчого мистецтва);
- вивчення специфіки органічного злиття різних видів мистецтва у художньому синтезі (позакласні заняття у театральному або танцювальному гуртку, участь у якому сприяє інтеграції одержаних на уроках знань і художніх вражень) [3].

Взаємозв'язки у викладанні предметів художньо-естетичного циклу здійснюється на теоретичному й емпіричному рівнях:

Теоретичний рівень інтеграції, як необхідна логічна основа розуміння природи мистецтва, передбачає узагальнення і систематизацію знань про художню картину світу. На цьому рівні відбувається усвідомлення сутності понять художнього змісту і форми, жанру і стилю, художньої метафори, символу, алегорії, що потребує зіставлення за принципом аналогії і контрасту різних явищ мистецтва, порівняльного аналізу засобів художнього осмислення навколишньої дійсності, проведення паралелей між творами, близькими за своєю темою, сюжетом, стилем написання, жанровою і структурною композицією тощо. Цьому сприяють синхронно побудовані програми з музики та образотворчого мистецтва.

Перспективним підходом до здійснення теоретичного рівня інтеграції знань є використання музики як своєрідного інструменту пізнання загальних закономірностей художньої творчості, оскільки музична інтонація яскраво ілюструє універсальне значення мовної виразності. Цей специфічний засіб мистецького спілкування в його звуковій (людський голос, музичний інструмент) і зоровій (жест, міміка, пантоміма) формах передає у широкому плані процесуальність, спрямованість, напруженість розгортання художньої думки, її смислове навантаження. Інтонаційність, яка знайшла свій досконалий розвиток у музичному мисленні, певною мірою характеризує і мову інших мистецтв, що дає можливість простежити і зафіксувати їх творчу спорідненість: зіставити коливання ладових тяжінь музики і складну динаміку конструктивних елементів живопису, пошуки акустичної тембральності й гармоній світла та кольору, подібність ритмо-формул в архітектурі, музиці, танцювальній пластиці, тобто розкрити спільні для всіх мистецтв елементи виразності, усвідомити найважливіший принцип розкриття загального через особливе.

Варто підкреслити, що музика характеризується найвищим ступенем узагальненості своєї мови, логіки і граматики. В її чітко регламентованих і тонко відшліфованих системах гармонії, поліфонії, ритміки, у принципах мелодики, ладу і композиції виражено закономірності багатьох інших видів художньої творчості. Цим пояснюється широке значення музикознавчих термінів і понять, їх виведення на рівень загально мистецтвознавчих категорій. Так, традиційним стало порівняння мелодії з рисунком у живопису, гармонії – з фарбами і кольором, звернення до контрапункту як характеристики вертикального монтажу у кіномистецтві. Все більше опановують ся в інших мистецтвознавчих дисциплінах ідеї, пов'язані з типами музичної композиції, симфонізмом, музичною формою [7].

Оскільки специфіка художньої інформації полягає в тому, що, на відміну від наукової, вона містить знання не про об'єкт, а про значення, смисли, цінності, які об'єкт має для суб'єкта, природа – для суспільства, світ – для людини, теоретичний рівень інтеграції має доповнюватися емпіричним рівнем інтеграції особистісно-чуттєвих вражень художнього сприйняття, який ґрунтується на психологічних механізмах синестезії.

Синестезія, або співвідчуття, це міжсенсорні асоціації, які виникають у суб'єкта внаслідок взаємовпливу візуальних, слухових та інших образів мистецтва і зумовлюються інтегративною природою конкретно-чуттєвого осягнення їх художнього смислу. Як правило, синестезія стає результатом взаємопроникнення елементів мовних структур, властивих різним видам художньої діяльності. Наявність міжчуттєвих асоціацій дає можливість осягнути глибинний зміст твору. Саме синестезійність, яка актуалізує багаж комплексних асоціацій особистості, її здатність оперувати виразно-мовними аналогіями суміжних мистецтв, зумовлює неповторну конкретно-чуттєву індивідуальність сприйняття та емоційно насичує. Вона стимулює осягнення багатоплановості художнього смислу, виявлення невисловленого, торкається найпотаємніших сфер чуттєвого мислення людини, відкриває шлях до синкретичної повноти відчуттів у єдності свідомого і підсвідомого [3].

Найбільш яскраво синестезія виражена засобами художньої літератури, особливо поезії, яка звертається не до зору або слуху того, хто її сприймає, а стимулює його фантазію в цілому і орієнтує на комплексне осягнення полісенсорних імпульсів. У поетичних образах послаблення зовнішнього сюжетно-предметного і посилення внутрішнього непотвільного шару виникає внаслідок перцептивних властивостей акустичного компонента віршованого тексту, «музикальності» поетичних засобів (мелодика, динаміка, метр, ритм тощо). Безперечно, змісту поезії притаманна певна предметність, але вона має опосередкований характер. Слово як «сигнал сигналів» викликає синестезійні переноси почуттів, активізує візуальні й слухові параметри суб'єктивного відображення образу, можливість його чуттєво-бачення в уяві людини, що сприймає [4].

Синестезійність характеризує і візуальне мистецтво живопису, статичне за своєю формою, позбавлене реального руху, звучання, об'ємних, вагових, температурно-дотикових властивостей. Для створення сенсорної інтеграції митець, який фіксує на полотні застиглу мить, «оживлює» світ зорових образів, передає їх динаміку засобами мазка (текстури), композиції, рисунка, нерідко відступаючи від «анатомічної правди». Внаслідок цього картина «живописно звучить», «набуває внутрішньої художньої ноти» [3].

Внутрішня синестезійність значною мірою притаманна музиці. Найчастіше сенсорна інтеграція звукових образів пов'язана з «візуалізацією» музики. Співвідчуття, які виникають у слухача, сприяють переведенню музичного смислу на інші невербальні мови, дають можливість осягнути його поетичну сутність. Висотна, динамічна і метроритмічна організація звуку сприяє відтворенню різних типів просторового руху, мелодія передає дихання пластики, гармонія, інструментовка, фактура сповнені колориту, кольору, світла тощо. У такий спосіб музикант набуває здатності «живописати» фарбами, передавати зображальну конкретику. Адаже її асоціативне «бачення» спирається на реальні зв'язки життєвого досвіду людини, в якому звукове невіддільне від інших відчуттів у цілісному образі світосприйняття. Не випадково музику К. Дебюссі та М.А. Римського-Корсакова ще за життя композиторів називали «рухливими пейзажами».

Реалізація інтегративних зв'язків на теоретичному й емпіричному рівнях ґрунтується на усвідомленні, засвоєнні та словесному вираженні учнями специфіки художньої мови – сукупності особливих для кожного виду мистецтва виражально-зображальних засобів створення художнього образу. Причому, їх інтегративна характеристика поділяється на два види: пряме перенесення понять, універсальних для всіх просторово-часових видів мистецтва (наприклад, ритм, частота, контраст, композиція, настрій) і опосередковане перенесення специфічних міжчуттєвих ефектів синестезії (наприклад, «бачення» розмірів високих і низьких, товстих і тонких звучань). Така вербалізація асоціативних уявлень учнів, з одного боку, слугує критеріальною ознакою розвитку їх сприйнятливості до мистецтва, а з другого – становить ефективний засіб збагачення диференційованого відчуття художніх явищ, розширення градацій осягнення глибинного образного змісту творів.

Інтегрований художньо-естетичний цикл у початковій школі дозволяє стверджувати, що інтеграція предметів мистецтв – альтернативна система навчання та виховання творчої особистості, розвитку її творчих здібностей. Адаже саме мистецтво навчає дитину головному – вмінню співпереживати, співчувати, дивитись на світ очима іншої людини – художника, композитора, поета. Саме за допомогою мистецтва здійснюється в основному передача духовного досвіду людства, що сприяє встановленню зв'язків між поколіннями. Інтегрування в сучасній освіті трактується не лише як дієвий засіб структурування змісту і систематизації навчального матеріалу в органічних зв'язках, а і як інноваційна педагогічна технологія. Технологічні аспекти інтеграції, тобто його організаційно-процесуальне забезпечення, залежить від типу та ступеня інтеграції

елементів змісту. Додавання одного, двох чи більше структурних елементів, їх різноманітні поєднання, групування неминуче приводять до переструктурування традиційного змісту та технологій викладання окремих дисциплін і утворення нового цілого.

Дидактична інтеграція здатна не просто змінювати якісні параметри змісту як цілого, а й стимулювати появу нового знання, яке не завжди забезпечується відокремленим засвоєнням цих елементів (відбувається своєрідний перехід кількості в якість). Тому на відміну від монопредметного викладання мистецтва інтегровані курси в галузі мистецтва, окрім застосування елементарних міжпредметних зв'язків, мають ще й додаткові резерви для нарощування мистецьких знань та уявлень учнів, зростання їх художньої складності, духовно-світоглядної та емоційно-естетичної наповненості. Це відбувається завдяки інтегративним технологіям – кількісному збільшенню та якісному збагаченню порівнянь, аналогій, стимулюванню міжсенсорних асоціацій, розширенню діапазону художньо-естетичних узагальнень тощо. Таким чином, змістова інтеграція стимулює процесуальну інтеграцію.

Диференціація в мистецькій освіті спрямована на те, щоб бачити різне: музика – часове мистецтво, а живопис – просторове; хореографія – процесуально-динамічне мистецтво, а скульптура – статичне; театр – конкретно-образне мистецтво, архітектура – абстрактне. Інтеграція – навпаки, прагне до спільних ознак

між різними видами мистецтв, наприклад об'єднання різноманітності та емоційності змісту, гармонійності, пропорційності форм, ритмічна організація, здатність відбивати світ (його властивості, явища, функції) через родові узагальнення, що виражається в понятті «жанр».

Під час опанування дидактичного матеріалу за інтегративною технологією учень сприймає не один, а кілька потоків інформації, основою сприйняття є асоціативне запам'ятовування навчальної інформації. Кожний із цих потоків є базою для створення певних асоціацій.

Висновки і пропозиції. Таким чином уведення інтеграції мистецтв у процес художньо-естетичного навчання й виховання у загальноосвітній школі покликане: висвітлити багатогранність світу, різні аспекти якого не можуть бути висвітлені розкриті засобами якогось одного виду мистецтв; посилити естетичний вплив художніх образів на особистість, позаяк жоден окремо взятий вид мистецтва не може вирішити всю повноту завдань естетичного виховання дітей. Лише сукупність мистецтв може розвинути творчий потенціал, зробити особистість духовно збагаченою і зрілою; розширити межі художньо-образних уявлень, оскільки об'єднаний мистецький вплив поглиблює розуміння й переживання творів мистецтва; розвинути творчі здібності учнів: уяву, фантазію, образне мислення, оскільки їх формування відбувається у взаємодії вже засвоєних знань і нових вражень, відомостей із різних галузей, їх взаємоповнення, взаємопоєднання і збагачення.

Список літератури:

1. Мартянова Г. Взаємодія мистецтв у поліхудожньому розвитку учнів // Рідна школа. – 2001. – № 5. – С. 59–61.
2. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1. – С. 2–5.
3. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва в початковій школі: Посібник для вчителя / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна та ін. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
4. Миропольська Н.Є. Критерії художньо-естетичної вихованості учнів // Поч. школа. – 1982. – № 6. – С. 13–18.
5. Рагозіна В. Особливості методики розвитку творчих здібностей молодших школярів // Мистецтво та освіта. – 1997. – № 2. – С. 5–8.
6. Седих С., Руда Л., Скубко О. Інтегрований курс «Мистецтво» – один із шляхів формування духовної культури дитини // Поч. школа. – 2003. – № 12. – С. 21–24.
7. Холоденко В.О. Розвиток творчої активності молодших школярів у процесі інтеграції різних видів музичної діяльності: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. педагог. наук. 13.00.02 / Київський нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2004. – 20 с.

Семко М.И.

Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского

ИНТЕГРАТИВНЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ПРЕДМЕТОВ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ЦИКЛА

Аннотация

Исследована основы базового содержания обучения. Освещена проблема интеграции искусств как необходимая часть учебно-воспитательного процесса с учетом современных реалий и требований образовательных стандартов. Определены существующие общности между отдельными видами художественного творчества. Определена образно-символическая природа происхождения искусств. Обоснованно реализацию интеграции предметов искусств в учебно-воспитательном процессе как альтернативную систему обучения и воспитания творческой личности, развития ее творческих способностей.

Ключевые слова: базовое содержание обучения, интегрированный подход, предметы художественно-эстетического цикла.

Semko M.I.

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

INTEGRATED APPROACH TO TEACHING THE SUBJECTS OF THE ARTISTIC AND AESTHETIC CYCLES

Summary

The basic content of training are studied. The problem of the integration of the arts as a necessary part of the educational process is considered, taking into account modern realities and the requirements of educational standards. Identified the links between separate kinds of art activities. Identified the symbolic nature of the arts. It is justified to realize the integration of art objects in the teaching and educational process as an alternative system of teaching and educating, developing creative abilities.

Keywords: basic content of training, integrated approach, subjects of the artistic and aesthetic cycles.